

Genís Barnosell

LA VIDA QUOTIDIANA
La construcció política i religiosa
de l'espai urbà quotidià a la Girona
del primer franquisme (1939-1945)¹

---

¹ Aquest text forma part del projecte d'investigació HAR2008-04833 finançat pel MICINN.

En els darrers 50 anys, per posar una data, la historiografia ha dedicat molts treballs a temes que, de manera intuïtiva, podem considerar de “vida quotidiana”. Allunyant-se de la història dels grans personatges, s’ha fet història del treball, de la festa, de les mentalitats, de l’oci, i un llarg etcètera. Un aspecte important d’aquesta vida quotidiana és l’espai físic en el qual es produeix. Com argument més endavant, aquest espai físic no és neutre sinó que està condicionat per les relacions de poder, tant des d’una perspectiva física com simbòlica. El text analitza com el règim franquista va voler, després de l’atzagaiada revolucionària, reconstruir simbòlicament la ciutat de Girona a través dels noms dels carrers, de les obres públiques, dels temples, i de la periòdica mobilització dels seus fidels –en una tasca en la qual la vessant religiosa era fonamental. Des d’aquesta perspectiva, el franquisme prenia el carrer que la revolució havia volgut fer seu.

La ciutat

Girona era una petita ciutat de menys de 30.000 habitants –23.518 habitants el 1940–, però que havia tingut un creixement prou notable al llarg de la primera meitat del segle (sempre comptant segons el terme municipal anterior a les annexions de la segona meitat del segle XX). Efectivament, si observem l’evolució demogràfica gironina entre 1900 i 1950 podem veure com els 26.168 habitants de 1950 quasi doblaven els 15.787 de 1900.

---

2 Censos de població espanyols de 1900 a 1950. Es poden consultar a www.ine.es.

Població de Girona, segons els censos			
Any	de fet	de dret	% de creixement anual de la població de dret
1900	15.787	15.668	
1910	17.045	17.416	1,06
1920	17.691	17.614	0,11
1930	21.845	22.242	2,36
1940	29.632	23.518	0,56
1950	28.915	26.168	1,07

Els moments de major creixement havien estat, primer, les dècades de 1900-1910 i de 1920-1930, i després, la de 1940-1950, en què la ciutat va començar a recuperar-se de l'atonía demogràfica que imprimeix la Guerra Civil a la dècada de 1930-1940. El creixement demogràfic anterior a la Guerra havia estat prou considerable, però, en tot cas, inferior al registrat a tot Catalunya (3,54% anual). Certament, si comptéssim els transeünts, el creixement demogràfic posterior a la Guerra seria molt superior –en el cens de 1940 hi apareixien 5.390 transeünts masculins i 1.435 de femenins, i encara 2.486 i 620, respectivament, en el de 1950. Aquests transeünts, que van minvant, exageren sens dubte el potencial demogràfic gironí però, d'altra banda, eren ben reals –pels seus efectes sobre l'economia i la societat gironina–, ja que eren reclutes, batallons de treballadors o empresonats.

La Girona de 1920 sobrepassava de llarg els límits de la ciutat medieval –la ciutat històrica tenia una densitat de població molt major de la que havia tingut fins aleshores–

i arribava, per dir-ho d'alguna manera, al carrer de la Creu i al riu Güell –si bé entre aquest riu i la línia de FFCC que venia de Barcelona hi quedaven enormes espais buits. Quaranta anys més tard, aquests límits s'havien sobrepassat àmpliament i Girona s'estenia pel pla en direcció a Fornells i a Salt. També és cert, tanmateix, que més enllà de les Casernes, Girona era una ciutat d'urbanització discontinua, en què els edificis avançaven per la carretera de Barcelona i per la Rutlla enmig dels camps que encara predominaven.³

Les condicions de vida

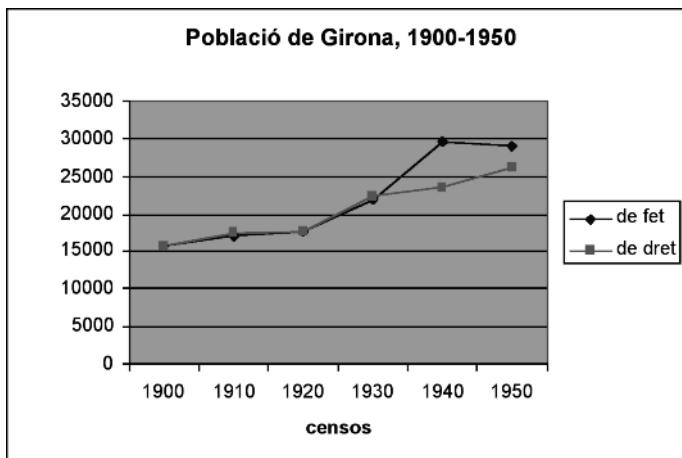
Totes les investigacions sobre el primer franquisme, tant en el conjunt d'Espanya com a Catalunya han destacat les molt dures condicions de vida a què es va veure sotmesa la majoria de la població. En el conjunt d'Espanya, entre 1939 i 1945 els preus van créixer molt més de pressa que els salaris, de manera que, segons dades oficials franquistes, els salaris haurien perdut, vers 1945, entre el 30 i el 40% de la seva capacitat adquisitiva –amb un mínim el 1942 en el qual, segons algunes fonts, aquesta disminució hauria arribat a vora el 60%– tot això, malgrat que el salari mitjà espanyol de 1946 era el doble del de 1936.⁴ Una estimació per al conjunt de l'Estat del poder adquisitiu d'una família obre-

---

3 Plano de Gerona revisado por el Ayuntamiento, Alberto Martín editor, Barcelona, 1910-20 (Institut Cartogràfic de Catalunya); CETFA, Gerona, 1958, fotografia aèria vertical (ICC) (<http://www.icc.cat>).

4 Carme MOLINERO / Pere YSÀS, "*Patria, Justicia y Pan*". *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951*, Barcelona, La Magrana, 1985:192-198.

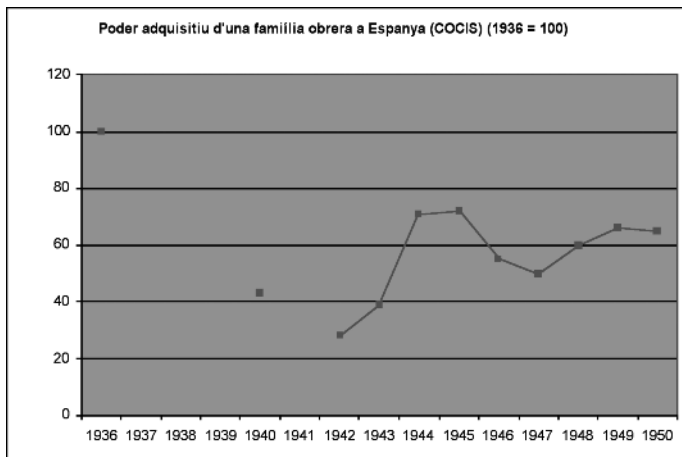
ra, que té en compte tant possibles remuneracions extraordinàries com els preus del mercat negre al qual calia acudir per les mancances dels mercats oficials, mostra aquestes dades any per any:⁵

En el cas gironí, les dades oficials mostren, com arreu, una clara tendència a l'alça, de manera que entre 1936 i 1950 els preus s'haurien multiplicat per cinc.⁶ Molt probablement, els salaris no van poder seguir aquesta corba ascendent i la majoria de la població, per tant, va perdre poder adquisitiu.

5 Carme MOLINERO / Pere YSÀS, "*Patria, Justicia y Pan*"..., p.196.

6 *Anuario 1943, Anuario 1944-1945, Anuario 1946-1947, Anuario 1948, Anuario 1950, Anuario 1951*, consultats a <http://www.ine.es> (es refereix a preus mitjans de les capitals; la mitjana espanyola és la mitjana de les capitals de província).

Tanmateix, avaluar el nivell real de la pèrdua de poder adquisitiu és molt complicat, ja que les estadístiques oficials recullen els preus taxats dels productes sotmesos a racionament, que no es corresponien amb els preus reals del mercat negre. I tanmateix, els productes adquirits al mercat negre –l'estraperlo– sovint eren fonamentals. A Barcelona, per exemple, els aliments distribuïts no solien cobrir més del 30% del consum. Les estimacions disponibles mostren preus del mercat negre molt més elevats que els oficials i productes sovint d'escassa qualitat. Els preus en el mercat negre podien ser el doble o el triple dels oficials, i arribar a ser, en casos més excepcionals, fins a quatre o cinc vegades més alts. Així, en una situació que es va allargar fins a mitjan dècada dels cinquanta, el mercat negre va beneficiar a alguns –per exemple a productors

mitjans i grans i a comerciants, amb mitjans per emmagatzemar i comercialitzar els productes i amb contactes polítics per a garantir-se la impunitat–, mentre que perjudicava a la majoria.⁷

La reconstrucció de postguerra

Ara bé, si la realitat quotidiana econòmica fou d'una evident penúria en tots aquests anys, i si la repressió fou també una constant, això no implica que tots aquests fets fossin interpretats per tots els gironins de la mateixa manera. Efectivament, és molt clar que les noves autoritats franquistes van assajar de reconstruir la ciutat de Girona, tant físicament com simbòlicament, a imatge del seu projecte, i van canviar els noms dels carrers, aixecar monuments o restaurar la situació de privilegi de les institucions que donaven suport al nou règim. Però aquesta tasca no va ser entesa com a quelcom negatiu per tots els gironins. Com ha destacat Josep Clara, a mitjan anys quaranta el règim franquista considerava que a la demarcació de Girona els caps de casa es repartien més o menys a parts iguals entre “addictes”, “contraris” i “indiferents”, amb lleuger avantatge pels primers (28.286, 26.189 i 25.550, respectivament). Per descomptat, contraris i indiferents superaven els addictes, però això no treu que el règim podia

---

⁷ Carme MOLINERO / Pere YSÀS, “*Patria, Justicia y Pan*”..., pp.175-183 i 268; Carlos Barciela, “Las investigaciones sobre el mercado negro de productos agrarios en la postguerra: situación actual y perspectivas”, *Revista de Historia Económica*, III/3, 1985; Carlos BARCIELA / Aurelio GARCÍA, “Un análisis crítico de las series estadísticas de los precios del trigo entre 1937 y 1980”, *Agricultura y Sociedad*, 29, 1984.

comptar amb un suport social prou important; els declaradament contraris eren una minoria i, a més, molt pocs d'aquests podrien o voldrien passar a l'oposició activa.⁸ La ciutat fou reconstruïda, en primer lloc, físicament. Efectivament, al llarg de la Guerra havia sofert diversos bombardeigs, concretament (si tenim en compte el terme municipal actual) el 5 d'abril i el 30 de juny de 1937, el 14 i el 20 d'abril de 1938 i, quan la ciutat ja estava a punt de caure en mans dels franquistes, el 27, 28 i 29 de gener i l'1 de febrer de 1939. Les zones més afectades van ser el carrer del Carme i els seus voltants; la zona compresa entre carretera de Barcelona, Rutlla, Palau i Lorenzana; la carretera de Santa Eugènia; el Mercadal, i el Barri Vell, entre el carrer Mercaders i la catedral –va rebre un impacte que hi causà un forat de tres metres de diàmetre en una volta i va provocar uns 58 morts. El nombre d'edificis afectats al municipi gironí d'aleshores fou d'uns 118.⁹ L'exèrcit republicà en retirada, a més, provocà unes quantes destruccions més: el pont de l'Aigua a Sarrià de Ter, establiments del carrer Nou, la fàbrica Gròber o el Banc Hispano Colonial.¹⁰ Així, en els anys posteriors a la Guerra, i amb certa lentitud, es reconstruí la ciutat, a vegades amb el treball de presoners republicans, com fou el cas del pont de Sarrià.

---

8 Josep CLARA, *La primera oposició al franquisme. Els grups clandestins a la demarcació de Girona (1939-1950)*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, 2002.

9 Josep CLARA, "Girona sota les bombes (1936-1939)", *Revista de Girona*, 105, 1983; Josep M. Solé / Joan Villarroja, *Catalunya sota les bombes (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.

10 Jaume FABRE, "Cinquanta anys de l'èxode dels fugitius del franquisme", *Revista de Girona*, 132, 1989.

Tanmateix, aquí voldria parlar de la reconstrucció simbòlica de la ciutat, de com el nou poder ordenà la ciutat per ajustar-la a la seva visió del món. Elements essencials d'aquesta tasca foren el canvi de noms de determinats carrers, la construcció de monuments i, en general, la difusió de la iconografia i el simbolisme del règim. Efectivament, l'espai urbà, el carrer, no és un àmbit neutre, sinó que històricament qui ha tingut capacitat de fer-ho ha modelat l'espai a la seva conveniència, ha imposat punts de referència que esdevenen identificadors, dotant-los de força simbòlica, de capacitat salvífica o de recordatori de fets rellevants. En aquests espais públics, d'altra banda, es permeten o promouen, o es persegueixen o prohibeixen unes o altres activitats. Especialment, es persegueixen aquelles activitats que es veuen com a contràries al poder o als seus símbols mentre que es promouen aquelles que els difonen, sovint en forma ritualitzada, ja siguin processons o actes militars o civils, com ara desfilades. A través d'aquesta acció, l'espai de la vida quotidiana esdevé carregat de significat i, en definitiva, pretén identificar a la comunitat amb el poder. D'aquí l'inherent caràcter també simbòlic de molts moviments socials que discuteixen al poder la seva organització i ús de l'espai. Aquesta tasca de politització i/o sacralització de l'espai té també una vessant privada, des del moment que la casa apareix presidida per símbols polítics i/o religiosos. Tant l'acció legal de la República com, després, l'acció revolucionària violenta volgueren destruir l'espai tradicional de significats i, especialment, volgueren aplicar un "projecte d'alliberament de l'espai de presències sacralitzades" que afectà tant temples i imatges situades al carrer com,

després, objectes privats com crucifixos, estampes religioses o altars familiars.¹¹

Un dels objectius fonamentals del primer franquisme va ser, per tant, la destrucció de l'espai públic que havia començat a construir-se amb la revolució i substituir-lo per un altre de nou en el qual prevalguessin les icones de l'Església i del nou règim. Així, entre 1939 i 1945, el nou Ajuntament substituï els noms dels carrers que havien canviat de nom durant la República, d'aquells que tenien noms de personatges o fets de mal avenir amb el nou règim, i algun altre de tradicional, i va imposar noms de personatges o fets afins al règim.

Canvis en el nomenclàtor de Girona¹²	
<i>Guerra Civil</i>	<i>Franquisme</i>
Fco. Ascaso [anarquista mort el 20/7/1936]	Carrer Nou
Dídac Tarradell [membre del POUM]	Plaça Marquès de Camps
Avel·lí Loriente [milicià de la CNT]	Carril

11 Temma KAPLAN, *Civic Rituals and patterns of resistance in Barcelona, 1890-1939*, Cambridge University Press, 1984; Manuel DELGADO, *La ira sagrada. Anticlericalismo, iconoclastia y antiritualismo en la España contemporánea*, Editorial Humanidades, 1992; Manuel DELGADO, *Luces iconoclastas. Anticlericalismo, blasfemia y martirio de imágenes*, Ariel, 2002; Manuel DELGADO, coordinador, *Carrer, festa i revolea. Els usos simbòlics de l'espai públic a Barcelona (1951-2000)*, Generalitat de Catalunya, 2003.

12 Josep CLARA, *Girona sota el franquisme*, Ajuntament de Girona / Diputació de Girona, 1991.

Progrés	Primo de Rivera [dictador]
Rambla de la Llibertat	Avinguda del Generalísimo
Abeuradors	José Calvo Sotelo [polític dretà assassinat el 13/7/1936]
Plaça de la Constitució	Plaça d’Espanya
Rambla de Pi i Margall	Rambla de José Antonio [Falange]
Doctor Rizal	4 de Febrer [presa de Girona]
Ferrándiz i Bellés [militars afusellats durant la Restauració per una sublevació republicana]	Pujada de les Pedreres
Galán i García Hernández [militars afusellats el 1930 per una sublevació republicana]	San Francisco
Pau Casals	San Francisco
Doctor Robert [polític catalanista, alcalde de BCN]	Pare Claret [fundador dels claretians, confessor d’Isabel II]
Àngel Guimerà	Batalla de Codo [batalla de la Guerra Civil]
Prat de la Riba	Príncipe [“en recuerdo del título (...) de los primogénitos de los reyes”]
Remences	Iberia [regiment que participà en els setge de 1809]

Un repàs al diari *El Pirineo*, el primer diari del règim publicat a Girona mostra com totes les actuacions urbanístiques que es desenvoluparen en aquells anys tenien també una vessant simbòlica.¹³ La “inauguració” del Museu de Sant Pere de Galligants havia de demostrar l’interès per la cultura de Girona, però també havia de “demostrar que en la Nueva España, se reconstruyen ávidamente todos los elementos irradiadores de cultura y arte, contrastando este dinamismo con la caótica apatía del período anterior, que no hizo más que cerrarlos, dispersarlos y, lo que es más lamentable, destruirlos muchas veces”.¹⁴ La construcció del nou “Puente del Caudillo”, que enllaçava el Pont Major i Sarrià de Ter, i que havia estat destruït per l’exèrcit republicà en la seva retirada, a banda de la seva innegable vessant pràctica, havia de demostrar, altra vegada, que “en la España de Franco se construye más deprisa [de lo] que el enemigo destruyó”. Però, a més, el pont era també un gran monument simbòlic: “llevará cuatro Escudos de España, metalizados, por la parte exterior de los torreones de arranque de los arcos elípticos de 29 metros de luz. En el interior habrá cuatro relieves de dos metros de anchura por 1,50 metros de altura, que recordarán cuatro gestas de nuestro heroico Ejército en la reciente guerra de liberación: Alto de los Leones de Castilla, Ruinas del Alcázar, Santa María de la Cabeza y Catedral de Oviedo”. Fou inaugurat amb gran

---

13 Per a la qüestió de la creació d’un nou imaginari popular per part del franquisme a les zones rurals del nord català és imprescindible Jordi FONT, *¡Arriba el campo! Primer franquisme i actituds polítiques en l’àmbit rural nord-català*, Diputació de Girona, 2001.

14 *El Pirineo*, 89 (3/8/1939).

pompa el 4 de febrer de 1940 en el marc de la commemoració del primer aniversari de la presa de Girona per l'exèrcit de Franco. Fou beneït pel bisbe, en presència de les autoritats de la regió militar, de les autoritats provincials i del ministre d'obres públiques, i fou presentat com una obra de "fusió" en un "abrazo al servicio de la Patria" d'aquells que havien estat enemics. Així, en referència als treballadors forçats que havien construït el pont, s'afirmà que "pretenemos que ellos mismos se admiren de su propio esfuerzo. Redimidos por el trabajo e incorporados al espíritu de la Nueva España, estos hombres volverán a sus hogares".¹⁵ El setembre de 1940 s'inaugurava Radio España Gerona, una emissora que seria "inspirada [...] por los altos ideales que animan a la España del Caudillo". La instal·lació de les seves antenes fou culminada per una gran bandera d'Espanya. Aquest fet, "aparentemente tan sencillo tiene sin duda alguna el más alto significado [...]. Esta bandera en lo alto de nuestras antenas parece indicarnos de una manera inconfundible el único objetivo de nuestras aspiraciones. Todo por España y para España".¹⁶ El juny de 1942 el capità general de la regió inaugurava el pont Alférez Huarte, en homenatge al militar que perdé la vida en les inundacions de 1940 realitzant tasques d'ajuda a la població civil. El pont, una vegada més, havia de demostrar l'enorme tasca de "reconstrucción nacional" que s'estaria portant a terme a Espanya

---

¹⁵ *El Pirineo*, 198, 14/12/1939, 240 (5/2/1940). Sobre el tema del treball forçat a la postguerra: Josep CLARA, *Esclaus i peons de la Nueva España. Els batallons de treballadors a Catalunya (1939-1942)*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 2007.

¹⁶ *El Pirineo*, 411 (11/9/1940).

i, ahora, mostrar “la hermandad existente hoy entre el Ejército y el elemento civil” de la ciutat –per descomptat “Inmortal ciudad de Gerona”.¹⁷

El mateix mes, en fi, s’inaugurava la “Cruz de los Caídos” davant de l’edifici de Correus. Autoritats eclesiàstiques i de Falange, “ex-cautivos”, i un “enorme contingente de público” es concentraven al lloc. Després d’una missa, el discurs, retransmès per Radio España Gerona, fou del tot aclaridor: “Ya está en pie, altiva e implacable, nuestra Cruz de los Caídos [...] imantando el recuerdo de los que se nos fueron para siempre [...]. Venid pues camaradas de la Falange Catalana, a este enjuto y vertical santuario azul que hemos brindado a los cielos de España. Aquí están los muertos de la Falange que es como decir los muertos de España entera [...]. Venid cualquier día y a cualquier hora [...]. Besad las piedras y pensad en el por qué de su muerte. Para eso está aquí en pié, altiva e implacable nuestra Cruz de los Caídos”. Segons el diari del règim, tot seguit s’interpretaren els himnes del Movimiento i l’himne “nacional”, que van ser “coreados en medio del mayor entusiasmo por miles de gargantas”. Els crits de “Franco, Franco” i de “Viva España” foren tot seguit “delirantemente contestados por la multitud [...] en un incesante clamor de entusiasmo”.¹⁸

És evident que es tractava de reconstruir simbòlicament un espai que recordés a tota la població els principis del nou règim. No n’hi havia prou de perseguir als “rojos” que

---

¹⁷ *El Pirineo*, 827 (5/6/1942).

¹⁸ *El Pirineo*, 829 (8/6/1942).

podien continuar amagats al país –*El Pirineo* dona en aquests mesos notícies constants de detencions, sobretot a Barcelona– ni n’hi havia prou amb enquadrar a la població en les noves organitzacions del règim. En la mesura que aquest era o aspirava a ser un règim totalitari, el que es pretenia era educar la població amb les seves idees en qualsevol aspecte de la vida, i, per tant, l’espai urbà, l’espai de gran part de la vida quotidiana, n’era una vessant indefugible.

La religiositat retornada

Un altre vessant fonamental del nou règim fou la restauració catòlica que es portà a terme una vegada Girona fou conquerida per les tropes de Franco.¹⁹ No hi ha cap dubte que en el discurs del règim la religió catòlica hi tenia una importància decisiva. Des del primer dia, *El Pirineo* insisteix que la guerra s’ha fet “por Dios y por España”, que la guerra ha estat una croada, que els morts són màrtirs, i que la societat espanyola no es pot entendre sense la religió catòlica. Aquí interessa destacar, tanmateix, una altra qüestió: la tasca concreta de reconstrucció catòlica que es dugué a terme tot just conquerida la ciutat i que contraposà tothora el “odio antireligioso desencadenado en España durante la dominación marxista” amb la “libertad religiosa”²⁰ que aca-

---

19 Per a una visió de conjunt de l'Església gironina vegeu el text de Jaume de Puig. Aquí només es tenen en compte aspectes relacionats amb la construcció de l'espai públic i la seva incidència en la vida quotidiana. Vegi's també Josep CLARA, “Crònica del bisbat de Girona” a VVAA, *L'Església catalana durant el franquisme, 1939-1975. Apunts per a una història*, Claret, 2005, vol. II i VVAA, *Església, societat i poder a Girona (segles XVI-XX)*, Ajuntament de Girona, 2007.
20 *El Pirineo*, 1 (17/4/1939).

bava d'instaurar el règim –que, com és conegut, volia dir la llibertat i l'obligació de practicar la religió catòlica tal com l'entenia la jerarquia eclesiàstica i militar que dominava el nou estat.

La descripció que de l'estat de la religió sota la República en féu el franquisme no entengué de matisos. Des de la seva perspectiva, tot havia estat un desastre total i absolut, i el laïcisme defensat en els primers temps no havia estat sinó l'avantsala de la persecució posterior. Recordem que durant la Guerra Civil foren assassinats a tota la diòcesi de Girona, segons xifres proporcionades per Josep Clara, 195 sacerdots, 74 religiosos, 3 seminaristes i 520 seglars. El culte religiós fou suspès a la ciutat el 20 de juliol de 1936 i no fou restaurat fins a l'entrada de les tropes franquistes. L'Església sofrí també detencions diverses i treballs forçats. I molts temples foren assaltats i cremats, totalment o en part, com l'excol·legiata de Sant Feliu, assaltada el 20 de juliol, que sofrí la crema dels mobles de la rectoria i de l'església, alguns llibres de l'arxiu parroquial, i diverses imatges i objectes de culte –fins a 75 casulles i 30 calzes, per exemple, segons l'informe del rector. Continuant amb l'exemple de Sant Feliu, la propaganda franquista mai no reconegué que, mercès a la Generalitat, se salvà bona part del seu patrimoni més valuós, però és evident que un saqueig com aquest, que inclogué l'obertura del sepulcre de Sant Narcís i la posterior desaparició per sempre de les restes, i la conversió de l'església en magatzem, caserna i refugi, i la rectoria en casa de lloguer, no podia ser interpretada per l'Església d'aleshores com res més que un assalt frontal i en tota regla que abocava a la desintegració del patri-

moni eclesiàstic i a la supressió del culte.²¹ Hi ha pocs dubtes, a més, que la persecució religiosa va ser viscuda com una autèntica catàstrofe per a sectors molt significatius de la població.²²

La tasca de reconstrucció catòlica intentà atorgar a la religió un paper central en la vida quotidiana dels gironins. Un primer pas fou la recuperació immediata del culte. *El Pirineo* ho expressava molt bé en el seu primer número. Manifestava, primer, la gratitud al Caudillo per haver fet possible “llegar a la normalidad religiosa que hace pocas semanas quedó aquí instaurada”. I en segon lloc, manifestava la seva “alegría al sentirnos nuevamente cobijados bajo la bóveda de nuestros templos, horriblemente torturados, es cierto, y vernos otra vez reunidos y unidos fraternalmente los que profesamos las mismas creencias, a la luz del día, por calles y plazas”. El text indica molt clarament dues vessants fonamentals d’aquesta restauració de què parlem.

En primer lloc, es va procedir a l’obertura immediata

---

21 Josep CLARA, “L’ex-col·legiata de Sant Feliu i la Guerra Civil”, *Revista de Girona*, 97, 1981; Josep CLARA, “El Capítol de la catedral de Girona i la Guerra Civil”, *Revista de Girona*, 183, 1997; Joan BUSQUETS, “La persecució religiosa al bisbat de Girona”, *Revista de Girona*, 116, 1986; Francesc RIURÓ, “La lluita per la salvaguarda del patrimoni artístic”, *Revista de Girona*, 116, 1986; Joan BUSQUETS, “La destrucció d’esglésies a la ciutat de Girona el 1936 i les seves excepcions”, dins *La Guerra Civil a les comarques gironines*, Cercle d’Estudis Històrics i socials, 1986; Joaquim M. PUIGVERT, “Salvar el patrimoni artístic en temps de guerra. L’exemple de la ciutat de Girona (1936-1939)”, dins VVAA, *Segona República i Guerra Civil a Girona (1936-1939)*, Ajuntament de Girona, 2008; A. MANENT i J. REVENTÓS, *L’Església clandestina a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1984.

22 Per posar un exemple, es pot veure la intensa vida religiosa d’una família de classe mitjana a Pere SOLÀ, “Catolicisme i vida quotidiana a la Girona del primer nou-cents”, a VVAA, *Església i societat a la Girona contemporània*, Cer-

dels temples i l'agençament i reconstrucció dels que havien resultat malmesos entre 1936 i 1939 (com ja havia passat amb Sant Feliu, la Catedral –malmesa també pels bombardejos franquistes– i gairebé totes les esglésies de la ciutat).²³ Així, l'octubre de 1939 s'inaugurava un nou temple, vinculat als claretians: “en esos momentos en que muchas iglesias de Gerona tienen cerradas sus puertas o están desmanteladas, la apertura de una nueva Iglesia es un acontecimiento que ha de alegrar a todos los buenos católicos” perquè “una iglesia es siempre un centro de atracción espiritual y a la vez un centro de expansión de santas y salvadoras enseñanzas”.²⁴ El juliol de 1941, “en el templo propio que la Virgen del Carmen tiene en Gerona adquiere la festividad [de la verge del Carme] especial significación ya que en estos días tiene lugar la inauguración y reposición del altar mayor después de las bárbaras destrucciones a que se entregaron los rojos haciendo desaparecer el hermoso retablo barroco que servía de trono a la imagen de María”.²⁵ Aquesta tasca comptava amb el suport i la col·laboració econòmica de les mateixes autoritats (en el cas que acabem d'esmentar, la imatge de l'altar que s'inaugurava havia estat una donació del Governador Civil) i sovint amb importants subvencions. En altres casos es van poder recuperar imatges o objectes de culte que s'havien perdut, que havien estat amagats o que havien estat extrets de les esglésies per una o altra raó.²⁶ Però alhora l'Església va intentar –amb un èxit que

---

23 Joan BUSQUETS, “La destrucció d'esglésies...”

24 *El Pirineo*, 145 (9/10/1939).

25 *El Pirineo*, 521 (15/7/1941).

26 Per exemple una imatge de Crist de Sant Feliu: *El Pirineo*, 2 (18/4/1939).

ara no puc avaluar— d’implicar a la totalitat de la comunitat cristiana en la reconstrucció dels temples. Així se succeïren les crides als fidels en les quals es destacava la pobresa de les esglésies i la necessitat de fer aportacions, en diners o en materials diversos, per tal de reconstruir-les o arreglar-les. En el segon número d’*El Pirineo*, per exemple, alhora que es feia una crida a fer aportacions en “metálico o en especie (ropas, sedas, etc.)” s’hi afegia que “nos place desde estas líneas dar las gracias más efusivas a todas aquellas personas que han enviado ya preciosos donativos”. Al segon número es demanaven “telas de seda o de hilo, utilizables para la confección de casullas, capas pluviales, albas, roquetes, etc.” ja que “nuestra parroquia, con la devastación ha quedado faltada de toda clase de ornamentos y otros objetos indispensables para el culto”.²⁷ Per descomptat, l’intent de retornar els temples a la situació de 1936 no sempre va reeixir. Entre les pèrdues especialment destacades hi va haver les despulles de Sant Narcís. El seu cas va motivar alguns dels textos més durs i més florits dels que estem repassant: “hay el hecho abominable de la pública profanación del cuerpo santo, y su retorno no quitará ni una tilde de gravedad de lo que se perpetró, verdadero atentado no sólo a una reliquia que la Iglesia nos manda respetar y venerar, sino a la conciencia católica de la ciudad y al sagrado depósito de su gloriosa tradición”.²⁸

Però més enllà dels temples, el que es tractava era de conquerir la totalitat dels espais públics sacralitzant el ter-

---

²⁷ *El Pirineo*, 2 (18/4/1939), 3 (19/4/1939). Altres exemples: 14 (2/5/1939), 15 (3/5/1939).

²⁸ *El Pirineo*, 4 (20/4/1939).

ritori per fer evident la presència de l'Església, reforçar el paper dels fidels i “recatolitzar” el conjunt de la societat. En aquesta tasca s’hi pot comptar el restabliment dels crucifixos als edificis escolars i d’ensenyament en general.²⁹ S’hi pot comptar l’esforç per associar l'Església amb la identitat gironina, com hem vist en el cas de Sant Narcís, i per recuperar i revitalitzar tradicions religioses considerades populars, com ara la benedicció per Sant Pere màrtir de branques d’olivera per protegir els camps de les pedregades, les pregàries públiques per allunyar igualment les inclemències meteorològiques dels camps, o la “tradicional costumbre en esta tierra” que era besar l’anell dels sacerdots quan se’ls trobava pel carrer.³⁰ S’hi pot comptar la imposició de la moral catòlica al carrer a través de qualsevol mitjà com les multes per renegar en públic.³¹ I, en fi, s’hi pot comptar el clar caràcter religiós que s’imprimia a qualsevol dels actes del règim, com ja hem vist en la inauguració dels ponts, i la fusió de religiositat i política que es produïa en els monuments als caiguts i als actes de “memoria de los Mártires por Dios y por España”. En aquest sentit, ja hem vist la inauguració de la creu als caiguts i s’hi pot afegir el gran acte que va tenir lloc l’abril de 1939. Un acte religiós –capella ardent, missa, enterrament–, amb assistència d’autoritats i exèrcit, posat clarament al servei del règim: “el fúnebre cortejo, ha desfilado por las más céntricas vías de la ciudad hasta llegar a la Plaza de Bern, donde se despidió el duelo desfilando brazo en alto, ante las Autorida-

---

29 *El Pirineo*, 5 (21/4/1939), 19 (8/5/1939).

30 *El Pirineo*, 11 (28/4/1939), 17 (5/5/1939), 19 (8/5/1939).

31 *El Pirineo*, 4 (20/4/1939).

des, el enorme gentío, tropa y milicias. La banda de música entonó el Himno Nacional, terminado el cual el Gobernador Militar, general Abriat, dio el triple grito de Mártires por Dios y por España, Arriba España! Viva España!”³²

Conclusions: mobilitzant la població

Com hem vist en el cas de la Cruz de los Caídos, el diari del Movimiento s’esforçava per deixar clar que aquesta mena d’actes o de realitzacions del règim comptaven amb el suport de la població, i aquesta és una constant en tota mena de notícies semblants. La mobilització dels habitants de Girona havia de demostrar que el suport de la ciutat a Franco era prou ampli, malgrat que, com hem vist, el mateix règim desconfiava i no poc de la majoria. Així, aquestes “gentades” que més o menys de grat o per força emplenaven periòdicament els carrers eren un element més de la reconstrucció simbòlica de la ciutat (i no tenim perquè dubtar que, en part, aquest suport era real). Davant la insistència dels “rojos” que eren ells els que representaven al “poble”, el règim s’esforçava per demostrar-se i per demostrar a tothom que comptava amb el suport d’àmplies capes de la població, de fet, que comptava amb el suport de la majoria. En aquest intent unia, almenys, dues tradicions molt clares: d’una banda la del carlisme –moviment del qual s’ha pogut dir que si bé potser no va esdevenir un partit de masses modern sí que va ser molt clarament un “partit amb masses” – i, de l’altra, la del feixisme, que s’enfronta-

---

³² *El Pirineo*, 11 (28/4/1939).

va al comunisme també a partir de la mobilització revolucionària de les masses. Com s'havia fet abans a Alemanya, la “mobilisation et l'embrigadement des individus, au-delà des limites de classes et d'ordres, mais surtout la conquête physique et ostentatoire de la vie publique sur le terrain jusqu'ici occupé par l'adversaire” esdevingueren objectius fonamentals.³³ De la fugaç “Revolució Nacional Sindicalista” present al pensament falangista, n'hi ha a *El Pirineo* algunes mostres, si bé també es destacava la diversitat de tradicions que representava el Caudillo. Però deixant de banda aquesta qüestió és molt clar que el primer franquisme gironí va voler completar la reconstrucció simbòlica de la ciutat amb la presència activa de la població al carrer en demostracions de suport al règim. Es tractava, de fet, de puntejar la vida quotidiana no només amb la pertinença a una o altra de les institucions del règim –si bé Josep Clara ens ha advertit sobre l'escàs abast social de la Falange gironina– sinó d'exterioritzar públicament el suport al règim en una mena de mobilització permanent.

És molt significatiu, en aquest sentit, el ritme de mobilitzacions de “masses” sostingut per les autoritats franquistes de Girona. Per descomptat, hi havia les festes estrictament religioses del calendari litúrgic i la celebració setmanal de l'eucaristia –que tenien, en aquest context, un significat polític ineludible. A aquestes s'hi afegiren els homenatges als “caiguts” i “màrtirs”, i les “inauguracions” de temples i d'obres civils. I, a partir de 1940, la commemoració

---

33 Alf LÜDTKE, “Où est passé la ‘braise ardente’? Expériences ouvrières et fascisme allemand, a Alf Lüdtkke, dir. *Histoire du quotidien*, Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 1994, p. 212.

de la presa de la ciutat, que permetia fer titulars com aquest: “con expresión rotunda, Gerona afirmó ayer con su agradecimiento, fe inquebrantable en España y en el Caudillo que labra su grandeza” i que, com sempre, “el pueblo gerundense se asoció entusiastamente a los actos”.³⁴ Aquesta mena d’actes es podien reforçar de tant en tant amb algun acte excepcional. El més clar d’aquests actes fou la vinguda de Franco a Girona, el 29 de gener de 1942, en la qual es van repetir l’engalanament de la ciutat, desfilades, tedèum a la catedral, discursos de les autoritats i adhesions: “jamás Jefe de Estado había sido, especialmente en Cataluña, homenajeado con tanto fervor y cariño, ni había recibido nunca pruebas tan patentes de fidelidad a su obra y a su persona”, i –unint una vegada més el franquisme a la que es considerava la veritable tradició gironina– “la Gerona de los Sitios, en una jornada que entra en la historia por el pórtico del honor, ha expresado hoy al Caudillo de España su fe y su gratitud”.³⁵

En resum, sobre una petita ciutat de províncies amb dures condicions de vida, el primer franquisme assajà de reconstruir simbòlicament la ciutat com a part del seu projecte de control de la població –tasca per a la qual gaudí d’un suport social prou destacable. *El Pirineo* ho expressà molt bé, en referir-se a la qüestió religiosa, però en una afirmació que es pot estendre perfectament al conjunt de les idees polítiques, socials i morals. La revolució, afirmava, havia portat a “la devastación, la depredación en templos y casas reli-

---

³⁴ *El Pirineo*, 240 (5/2/1940), 492 (5/2/1941), 732 (5/2/1942).

³⁵ *El Pirineo*, 727 (29/1/1942) i 728 (30/1/1942).

giosas”. Però, continuava, “hay otra devastación menos perceptible pero tal vez más radical y desde el momento peor que la de las cosas materiales. Es la devastación que el enemigo de la fe realizó en las almas”.³⁶ Un nou espai físic per al desenvolupament de la vida quotidiana havia de ser una condició necessària per a la “cicatrització” de tal “herida colectiva”.

---

³⁶ *El Pirineo*, 3 (19/4/1939).